

17/3/2008

Η ΕΙΚΟΝΑ ΩΣ ΠΗΓΗ ΕΜΠΝΕΥΣΗΣ

Ισμήνη Πάττα

Η ποίηση είναι κοσμοεικόνα. Οι έννοιες, οι προτάσεις με τις οποίες αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο εξαρτώνται από την εικόνα που έχουμε σχηματίσει για αυτόν. Η εικόνα προηγείται.

Παραδείγματος χάριν, οι κατηγορίες της σκέψης, ο ρόλος του υποκειμένου, του κατηγορήματος, του αντικειμένου, που αποδίδουμε στα πράγματα γύρω μας εξαρτώνται από τη βασική διευθέτηση της πραγματικότητας γύρω μας ώστε ν' αποδώσουμε νόημα στο κόσμο που μας περιβάλλει. Η απόδοση νοήματος στα όσα μας περιβάλλουν είναι συνάρτηση του 'πώς αντιμετωπίζουμε τον κόσμο γύρω μας.'

Κατά τον ίδιο τρόπο, η οπτική γωνία σε ότι δημιουργούμε ή εξετάζουμε, ότι μας ενδιαφέρει ή μας αφήνει αδιάφορους, σχετίζονται με τις βασικές μας επιλογές που συνιστούν την εικόνα μας για τον κόσμο. Το ίδιο και η νοοτροπία μας, καθώς και τα καλλιτεχνικά μας αισθητήρια και κριτήρια.

Επί πλέον, οι επιλογές αυτές μπορεί να είναι συνειδητές ή υποσυνείδητες· ατομικές ή συλλογικές. Συχνά εκλαμβάνονται ως αντικειμενικές γιατί και τα κριτήρια ελέγχου της πραγματικότητας που χρησιμοποιούμε προσδιορίζονται κι αυτά από τα ίδια αξιώματα και τις αρχές που συνιστούν την κοσμοεικόνα μας. Είναι σαν να παρέχουμε στον εαυτό μας τα εξαρτώμενα-από-την-τοποθέτησή μας λογικά εργαλεία για να ενισχύσουν την τοποθέτησή του.

Πάνω απ' όλα, κάθε κοσμοεικόνα έχει εσωτερική συνοχή και λογική συνέπεια. Δεν παύει όμως να πρόκειται για επιλογή και υποκειμενική στάση. Η ίδια η κοσμοεικόνα παρέχοντας τα κριτήρια επαλήθευσής της, αυτοενισχύεται. Έτσι, συντονιζόμαστε με ανθρώπους που έχουν την ίδια κοσμοεικόνα με μας, έστω και αν διαφωνούμε σε επιμέρους σημεία.

Από αυτήν την άποψη, η κοσμοεικόνα μας συμβάλλει στη διάκρισή μας από τους άλλους. Δηλαδή, σ' ένα αίσθημα ταυτότητας 'εμείς και οι άλλοι'. Συνεπώς, κάθε κοσμοεικόνα, όπως και κάθε ιδεολογία, αντιμετωπίζουν έναν αγώνα επιβίωσης και κατίσχυσης, μέσω του ανταγωνισμού ή τη διάδοση με τη μίμηση και μάθηση.

Από εκεί και πέρα, η γνώση λειτουργεί ως επεξεργασία και ενσωμάτωση νέων δεδομένων στις γνωστικές δομές της σκέψης που έχουν γίνει αντικείμενο επεξεργασίας από την κοσμοεικόνα. Παρόμοια, τα αντικείμενα των αισθήσεων σμιλεύουν και σμιλεύονται από την κοσμοεικόνα. Όμως, η κοσμοεικόνα προϋπάρχει από το περιβάλλον, την καταγωγή κι ενδεχομένως εξελίσσεται.

Από την άλλη μεριά η Ποίηση όχι μόνο δημιουργεί νοητικές εικόνες, αλλά και τροφοδοτείται από κοσμοεικόνες. Άλλωστε τα καλολογικά εργαλεία της ποίησης είναι συνηθέστατα νοητικές εικόνες. Επί πλέον η 'ατμόσφαιρα' και η 'διάθεση' του λογοτεχνικού έργου εξαρτάται συχνά (αλλά όχι μόνο) από τις νοητικές εικόνες που δημιουργεί.

Ακόμη, οι λέξεις λειτουργούν και ως χρωστήρας, ως ζωγραφική παλέτα π.χ ζεστών ή ψυχρών τόνων, επί πλέον της λειτουργίας τους ως σημεία. Πάντως, ακόμη και ως σημεία 'χρωματίζονται' από την νέα (η τροποποιημένη) σημασία που η εκάστοτε κοινωνία σε κάθε εποχή προσδίδει στα σημαινόμενα.

Επιπροσθέτως, η άποψη για τον ρυθμό, τη ρίμα, τον δέοντα αριθμό των συλλαβών ανά στίχο- αν και εκ πρώτης όψεως φαίνονται ακουστικής υφής- εντούτοις, σχετίζεται με την κοσμοεικόνα του αντίστοιχου δημιουργού, στην ανάλογη εποχή.

Επομένως η όποια συζήτηση επ' αυτού, ανάγεται σε αντίστοιχες αισθητικά αντιλήψεις περί γούστου ή 'ορθότητας', που κι αυτές με τη σειρά τους ανάγονται σε διαφορετικές κοσμοεικόνες.

Το τελευταίο αυτό θέμα έχει γίνει στις μέρες μας (τέλος 20^{ου} – αρχές 21^{ου}) πιο ανάγλυφο, καθώς η ίδια η εποχή επιτρέπει τη συνύπαρξη και τον αγώνα επιβίωσης πολλών κοσμοεικόνων μαζί. Η ταχύτητα των επικοινωνιών και η προσπάθεια αφομοίωσης της μιας κοσμοεικόνας από την άλλη, δημιουργεί ένα πλουραλισμό κριτηρίων και αισθητικών επιλογών που γίνονται περισσότερο αντιληπτά ως 'παρακμή της Ποίησης' κι όχι ως ανταγωνισμός κοσμοεικόνων (ανεξαρτήτως των κριτηρίων δεξιοτεχνίας).

Πάντως, ότι η Ποίηση χρειάζεται να επικοινωνεί με (νοητικές) εικόνες, ήταν άποψη και των 'Εικονιστών' – ένα λογοτεχνικό κίνημα των αρχών του 20^{ου} στην Αγγλία.

Αντίστροφα, εικόνες και ιδιαίτερα έργα ζωγραφικής επηρεάζουν την Ποίηση μέσω της κοσμοεικόνας που διακατέχονται. Θυμηθείτε τα αιγαιοπελαγίτικα, αισθησιακά, φωτογραφικά κολάζ του Ελύτη. Θυμηθείτε επίσης και τη μορφή γραφής ποιημάτων του Πικάσο : συνεχόμενες λέξεις, χωρίς στίξη, χωρίς διάκριση στίχου, ως αρχαιοελληνική συνεχόμενη επιγραφή (παρατίθεται συνημμένα, και στο τέλος).

Ο σουρεαλισμός είναι ένα παράδειγμα μιας συνεκτικής θεώρησης του κόσμου που εφοδίασε με άποψη τόσο τη Ζωγραφική όσο και την Ποίηση, ενώ άντλησε τις πηγές του από την ψυχανάλυση και τη φιλοσοφία. Η Αναγέννηση, το ίδιο. Επίσης, ο νεοκλασικισμός του 18^{ου}, που συνδυάστηκε με μια αυταρχική πολιτικά και κοινωνικά Ευρώπη.

Κατά βάθος, η εικόνα είναι βασικός τρόπος σκέψης, όπως και η 'εσωτερική φωνή'. Είναι, στον πυρήνα της μνήμης και της συνείδησης. Ιδιαίτερα, είναι βασικός τρόπος επικοινωνίας υπεράνω της γλώσσας.

Ακόμη και η Μουσική 'πεθύμησε' να συνδεθεί με την εικόνα. Παράδειγμα το συμφωνικό ποίημα του Μουσσόργκσκι: «Εικόνες από μια έκθεση», του Σμέτανα : «Τα λειβάδια της Βοημίας» και πολλά άλλα έργα προγραμματικής μουσικής από την Ιμπρεσιονιστική εποχή.

Επί πλέον η σύγχρονη τάση παρουσίασης ποιημάτων με οπτικοακουστικά ηλεκτρονικά μέσα, video με συνδυασμό στίχου, εικόνας, μουσικής, μαρτυρούν την απόκλιση από την απαγγελία ή το θεατρικό δρώμενο .

Όμως και πάλι η Ποίηση δημιουργεί εικόνες και οι εικόνες θρέφουν την Ποίηση.
Προϋπόθεση για ποιοτική αλληλεπίδραση είναι η κοινή κοσμοεικόνα.